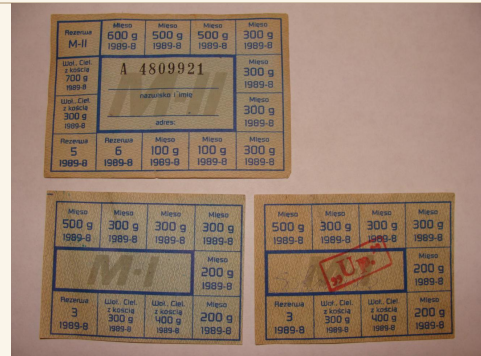
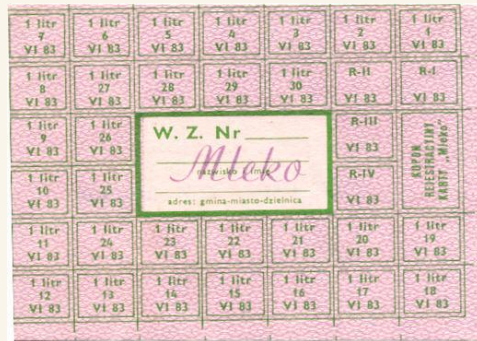

PRL NA KARTKI

Codzienność, reglamentacja i kryzys gospodarczy w Polsce 1976-1989

Zestaw dydaktyczny do pracy ze źródłami historycznymi

Dla klas 7-8 szkoły podstawowej i szkół ponadpodstawowych | 45-90 minut

1. Informacje dla nauczyciela

Temat zajęć: PRL na kartki: codzienne życie w warunkach reglamentacji i niedoborów.

Grupa: klasy 7-8 szkoły podstawowej oraz szkoły ponadpodstawowe.

Czas: wersja podstawowa 45 minut; wersja rozszerzona 90 minut.

Metody: analiza źródła, praca w grupach, porządkowanie chronologiczne, elementy symulacji, dyskusja.

Cele zajęć

- uczeń rozpoznaje kartkę lub bilet towarowy jako źródło historyczne dotyczące życia codziennego;
- wyjaśnia pojęcia: reglamentacja, niedobór, przydział, gospodarka centralnie planowana;
- odróżnia prawo do zakupu towaru od faktycznej dostępności towaru;
- formułuje wnioski na podstawie szczegółów dokumentu: dat, gramatur, nazw towarów, adnotacji i skreśleń;
- wskazuje ograniczenia źródła i oddziela to, co z dokumentu wynika, od tego, czego dokument nie dowodzi.

Zawartość zestawu:

Część	Do czego służy
Scenariusz	prowadzenie zajęć 45 lub 90 min
Karty pracy	analiza źródła, chronologia, symulacja zakupów
Karty zdarzeń	element gry dydaktycznej
Klucz i komentarz	wskazówki interpretacyjne
Źródła A-H	reprodukcje materiałów do wydruku

2. Scenariusz zajęć - wersja 45 minut

1. Wejście w temat - 5 min

Nauczyciel prezentuje uczniom jedną kartkę żywnościową zadając pytanie:

- „Co musiał wiedzieć posiadacz tego dokumentu, zanim poszedł do sklepu?”.
- Zapisuje na tablicy pytanie przewodnie: „Masz pieniądze. Czy to znaczy, że możesz kupić to, czego potrzebujesz?”.

2. Analiza źródeł w grupach - 12 min

Nauczyciel dzieli klasę na 4-8 grup. Każda grupa otrzymuje jedno źródło A-H oraz Kartę pracy 1. Zadaniem jest odczytanie dokumentu i oddzielenie obserwacji od interpretacji.

3. Oś czasu - 7 min

Grupy ustawiają źródła chronologicznie.

4. Zakupy rodziny - 12 min

Uczniowie pracują z Kartą pracy 3. Otrzymują listę potrzeb i wybrane kartki. Muszą zdecydować, co mogą kupić, czego nie oraz jakie dodatkowe problemy mogły wystąpić.

5. Podsumowanie - 9 min

Każda grupa kończy zdanie: „Najważniejsza rzecz, jaką ten dokument mówi o codzienności PRL, to...”. Na koniec nauczyciel wraca do pytania przewodniego i prosi o odpowiedź w 2-3 zdaniach.

3. Scenariusz rozszerzony - 90 minut

Nauczyciel realizuje wszystkie etapy wersji 45-minutowej, a następnie dodaje trzy moduły poniżej.

Moduł A. Co mówi dokument, a czego nie mówi?

Uczniowie wybierają po jednym wniosku pewnym i jednym wniosku, którego nie wolno wyciągnąć bez dodatkowych źródeł. Przykład: z kartki możemy odczytać gramaturę przydziału, ale nie możemy z niej wywnioskować, że każdy sklep miał dany produkt.

Moduł B. Źródło osobiste. Wpis w książeczce zdrowia dziecka

Źródło H różni się od urzędowych kart. Jest zapisem użytkowym, częściowo rękopiśmiennym. Uczniowie próbują odczytać zapis i określić jego kontekst. Nauczyciel może wprowadzić temat reakcji władz i służby zdrowia po katastrofie w Czarnobylu w 1986 r. Ważne: część zapisu jest trudna do odczytania. To dobry przykład, że źródło historyczne bywa niejednoznaczne.

Moduł C. Muzeum codzienności

Każda grupa wybiera trzy źródła, które umieściłaby w wystawie „Codzienność schyłkowego PRL”. Musi uzasadnić wybór: Co każde źródło wnosi i jakiego aspektu życia dotyczy.

Pytania do dyskusji

- Czy kartki były sposobem sprawiedliwego podziału niedoborów, czy świadectwem niewydolności systemu? Uzasadnij.
- Czy dokument urzędowy i prywatna adnotacja mówią o przeszłości w ten sam sposób?
- Jak zmienia się obraz epoki, gdy patrzymy na nią przez codzienne przedmioty?

KARTA PRACY 1. Źródło pod lupą

Imię i nazwisko / grupa: _____

Kod źródła: _____

1. Co **dokładnie** widzisz? Wypisz 3-5 elementów dokumentu bez interpretowania ich.

2. Jaka data pojawia się na źródle?

3. Jakie towary, ilości, kategorie lub uprawnienia są wymienione?

4. Kto mógł korzystać z tego dokumentu?

5. Do jakiej czynności służył dokument?

6. Co ten dokument mówi o życiu codziennym?

7. Czego NIE możemy ustalić na jego podstawie?

8. Zapisz jedno pytanie, które trzeba byłoby sprawdzić w innym źródle.

KARTA PRACY 2. Ułóż źródła w czasie

Wpisz kody A-H w odpowiednie miejsca. Jeśli data nie jest oczywista, zaznacz znak zapytania i uzasadnij.

1976	1982	1983	1984	1988	1989

1. Które towary pojawiają się w zestawie najczęściej?

2. Co zmienia się pomiędzy dokumentami z początku i końca lat 80.?

3. Czy z samych kartek można ustalić, jak często towar był dostępny w sklepie? Wyjaśnij.

KARTA PRACY 3. Zakupy rodziny Kowalskich

Sytuacja

Jest druga połowa lat 80. Rodzina Kowalskich to dwoje dorosłych i dwoje dzieci. Mają samochód, Fiata 125p. Otrzymujesz reprodukcje kartek oraz listę potrzeb. Twoim zadaniem jest, ustalić, jakie ograniczenia nakłada system reglamentacji.

Potrzeba	Czy widzisz odpowiedni kupon?	Jaki limit wynika ze źródła?	Czy zakup jest pewny?	Uwagi
Mięso - 2 kg				
Mleko - 5 litrów				
Cukier - 1 kg				
Czekolada - 1 tabliczka				
Benzyna - paliwo na wyjazd do rodziny w Krakowie				
Mąka - 1 kg				

Zasada

Kartka lub kupon oznacza uprawnienie do zakupu określonej ilości. Nie traktuj go automatycznie jako dowodu, że towar czekał w sklepie.

Które potrzeby rodziny można powiązać z konkretnymi kuponami?

Których zakupów nie da się zrealizować?

KARTA PRACY 4. Muzeum codzienności

Wyobraź sobie, że przygotowujesz małą wystawę dla osób, które nie znają realiów PRL. Możesz pokazać tylko trzy źródła z zestawu.

ŹRÓDŁO 1

Kod: _____

Dlaczego je wybieram?

ŹRÓDŁO 2

Kod: _____

Dlaczego je wybieram?

ŹRÓDŁO 3

Kod: _____

Dlaczego je wybieram?

Puenta

Napisz podpis do całej wystawy w maksymalnie 25 słowach. Nie używaj słowa „PRL”.

KARTY ZDARZEŃ. Gra „Idziemy na zakupy”

Wytnij karty. Każda grupa losuje 2-3 zdarzenia podczas wykonywania Karty pracy 3.

TOWARU BRAK Masz odpowiedni kupon, ale tego dnia produktu nie ma w sklepie. Kupon zachowujesz.	DOSTAWA Do sklepu właśnie przywieziono towar. Możesz spróbować zrealizować jeden odpowiedni kupon.
KOLEJKA Przed sklepem ustawila się długa kolejka. Zdecydujcie: czekacie czy rezygnujecie z zakupu?	KONIEC SPRZEDAŻY Towar z dostawy się skończył. Sam kupon nie wystarczył, aby dziś zrobić zakup.
TRZEBA ZAPŁACIĆ Kartka daje prawo do zakupu, ale produkt nadal trzeba opłacić.	DROŻSZA ALTERNATYWA Towar jest dostępny poza zwykłą sprzedażą kartkową, ale kosztuje znacznie więcej.
WYJAZD Rodzina planuje podróż samochodem. Sprawdźcie, czy wśród źródeł znajdują się kupony paliwowe.	WYMIANA Znajoma rodzina proponuje wymianę kuponów. Zastanówcie się, dlaczego ludzie mogli chcieć wymieniać uprawnienia.

4. Klucz i komentarz dla nauczyciela

Najważniejsze wnioski

- Kartka była dokumentem uprawniającym do zakupu określonej ilości danego towaru. Nie gwarantowała, że produkt był akurat dostępny.
- W latach 80. system obejmował różne kategorie towarów i przydziałów; na dokumentach widać m.in. mięso, mleko, cukier, mąkę, czekoladę oraz paliwo.
- Kartki pokazują administracyjny sposób dzielenia niedoborów.
- Źródła osobiste, takie jak wpisy w książeczce zdrowia, wymagają innego sposobu analizy niż druk urzędowy: trzeba uwzględnić charakter pisma, kontekst i niepewność odczytu.

Chronologia materiałów w zestawie

Kod	Data/okres	Co można odczytać
A	1976	bilet towarowy z datą 25 lipca 1976 r.; jego związek z reglamentacją cukru ustalamy po zestawieniu z innymi źródłami.
B	1976	kartka z kalendarza opisująca reglamentację cukru po nieudanej próbie podwyżek cen w czerwcu 1976 r.
C	1982	kartka na wybrane artykuły; na kuponach widoczne oznaczenie XI 82.
D	1983	kartka na mleko; na kuponach widoczne oznaczenie VI 83.
E	1984.	karta benzynowa typu 1A; widoczna data wydania w 1984 r. oraz kupony miesięczne.
F	1988	karta benzynowa typu 4; kupony miesięczne i oznaczenia paliwa.
G	1989	kartki na mięso z oznaczeniem 1989-8.
H	lata 80.	strona książeczki zdrowia dziecka z odręcznymi wpisami i pieczętkami instytucji

5. Krótkie tło historyczne

1976: Po kryzysie wywołanym próbą podwyżek cen w czerwcu 1976 r. wprowadzono reglamentację cukru.

Początek lat 80.: Narastający kryzys gospodarczy i braki towarów doprowadziły do rozbudowania systemu kartkowego. W okresie stanu wojennego reglamentacja objęła liczne artykuły żywnościowe i część towarów przemysłowych.

Paliwo: Karty benzynowe pokazują, że ograniczenia nie dotyczyły wyłącznie żywności. Przydziały paliwa stawały się częścią codziennych decyzji związanych z podróżą i użytkowaniem samochodu.

1986: Po katastrofie elektrowni jądrowej w Czarnobylu w Polsce prowadzono akcję podawania preparatu stabilnego jodu (płynu Lugola), aby ograniczyć wchłanianie promieniotwórczego jodu przez tarczycę. Źródło H może być punktem wyjścia do rozmowy o wydarzeniu.

1989: Kartki na mięso obowiązywały jeszcze w 1989 r.; ich zniesienie nastąpiło latem tego roku.

Materiały do pogłębienia wiedzy:

- Instytut Pamięci Narodowej: „Reglamentacja. Życie na kartki - krótka historia słynnych kartek”.
<https://rzeszow.ipn.gov.pl/pl8/aktualnosci/198148,Reglamentacja-Zycie-na-kartki-krotka-historia-slynnnych-kartek.html>
- Instytut Pamięci Narodowej: Aleksander Mazur, „Reglamentacja towarów w Polsce komunistycznej”.
<https://ipn.gov.pl/pl/historia-z-ipn/archiwum/163108,Aleksander-Mazur-Reglamentacja-towarow-w-Polsce-komunistycznej.html>
- Instytut Pamięci Narodowej: Anna Nadarzyńska-Piszczeviat, „Ostatni reglamentowany towar – mięso! 40 lat temu zostały wprowadzone kartki...”.
<https://gdansk.ipn.gov.pl/pl2/aktualnosci/138991%2COstatni-reglamentowany-towar-mieso-40-lat-temu-zostaly-wprowadzone-kartki.html>
- Państwowa Agencja Atomistyki: materiały wyjaśniające rolę stabilnego jodu
<https://www.gov.pl/web/paa/komunikat-paa-w-sprawie-preparatow-ze-stabilnym-jodem?utm>

A**Bilet towarowy z 1976 r.**

Warszawa, 25 lipca 1976 r. - data widoczna na dokumencie.

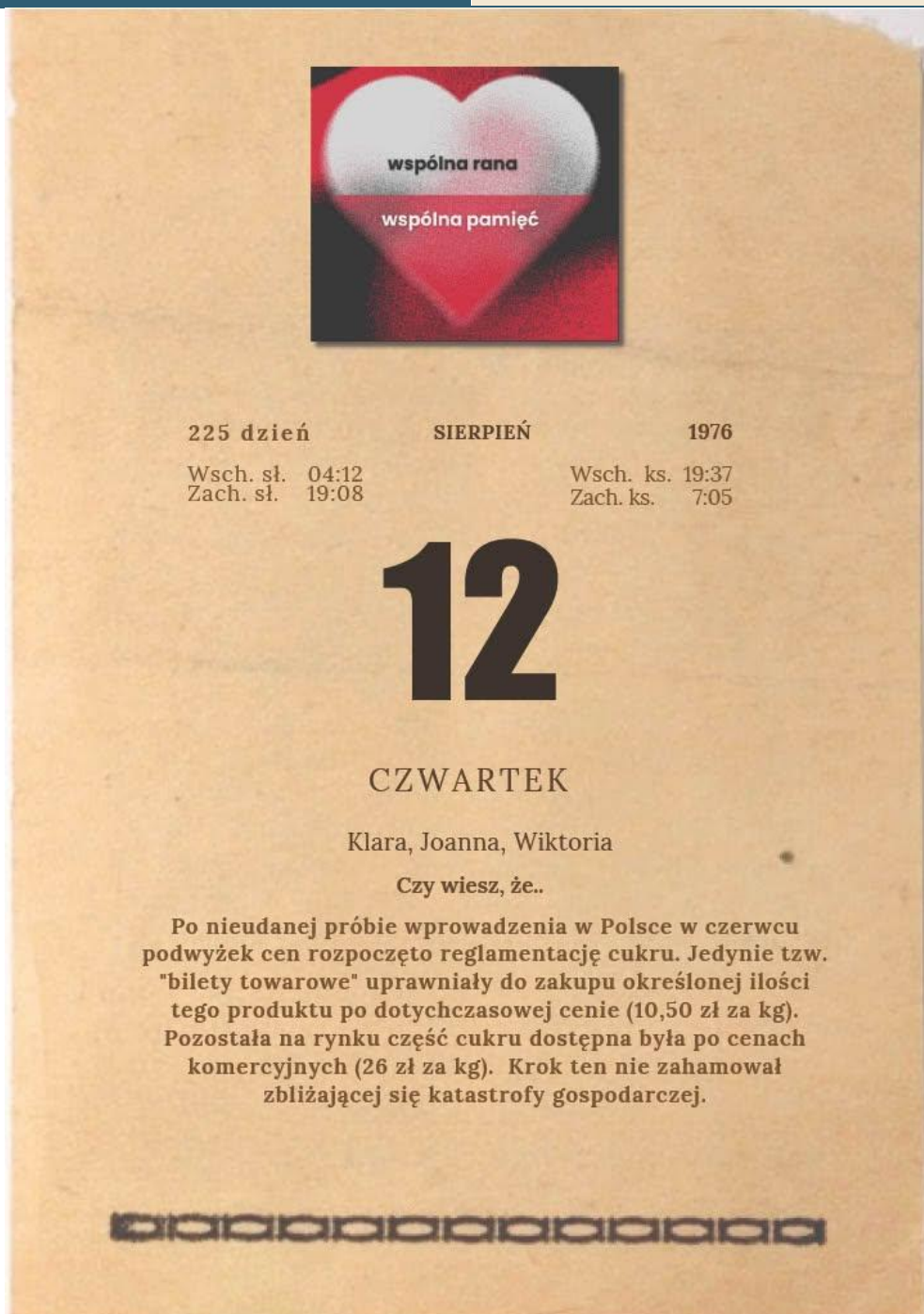
Pytania do źródła

1. Jakie informacje i oznaczenia są zapisane na bilecie?
2. Czy z samego biletu można pewnie ustalić, jaki towar był na niego sprzedawany? Uzasadnij.

B

Kartka z kalendarza

12 sierpnia 1976 r. Materiał wtórny, stylizowany na kartkę kalendarza.

Pytania do źródła

1. Jakie wydarzenie gospodarcze zostało opisane?
2. Jaką różnicę cen podaje tekst?
3. Jak materiał tłumaczy wprowadzenie biletów towarowych?
4. Czy ten materiał jest autentycznym biletem z 1976 r., czy współczesnym opracowaniem? Po czym to poznajesz?

Dla nauczyciela: To źródło różni się charakterem od pozostałych: jest opracowaniem informacyjnym, nie dokumentem reglamentacyjnym. Warto ćwiczyć rozpoznawanie rodzaju źródła.

C

Kartka na wybrane artykuły

Na kuponach widoczne oznaczenie XI 82.

Mąka 1000 g XI 82	Cukierki 250 g XI 82	Cukier 500 g XI 82	Cukier 1500 g XI 82	Papierosy 6 pacz. XI 82
P. zhożowe 1000 g XI 82	W. Z. Nr _____ _____ nazwisko i imię _____ adres: gmina-miasto-dzielnica			Papierosy 6 pacz. XI 82
Proszek 200 g XI 82				Alkohol 1 but. XI 82
Proszek 100 g XI 82	R-PIII 10 XI 82	Tłuszcze 375 g XI 82	Czekolada 100 g XI 82	R-PIII 20 XI 82

Pytania do źródła

1. Wymień wszystkie towary widoczne na kartce.
2. Które z nich są żywnością, a które nie?
3. Jakie ilości zapisano przy poszczególnych towarach?
4. Co szeroki zakres reglamentowanych produktów może mówić o ówczesnym rynku?

D

Kartka na mleko

Na kuponach widoczne oznaczenie VI 83.

1 litr 7 VI 83	1 litr 6 VI 83	1 litr 5 VI 83	1 litr 4 VI 83	1 litr 3 VI 83	1 litr 2 VI 83	1 litr 1 VI 83
1 litr 8 VI 83	1 litr 27 VI 83	1 litr 28 VI 83	1 litr 29 VI 83	1 litr 30 VI 83	R-II VI 83	R-I VI 83
1 litr 9 VI 83	1 litr 26 VI 83	W. Z. Nr _____ <i>Mleko</i> nazwisko imię adres: gmina-miasto-dzielnica			R-III VI 83	KUPON REJESTRACYJNY KARTY "Mleko"
1 litr 10 VI 83	1 litr 25 VI 83				R-IV VI 83	
1 litr 11 VI 83	1 litr 24 VI 83	1 litr 23 VI 83	1 litr 22 VI 83	1 litr 21 VI 83	1 litr 20 VI 83	1 litr 19 VI 83
1 litr 12 VI 83	1 litr 13 VI 83	1 litr 14 VI 83	1 litr 15 VI 83	1 litr 16 VI 83	1 litr 17 VI 83	1 litr 18 VI 83

Pytania do źródła

1. Ile kuponów widzisz i na jaką ilość produktu opiewa pojedynczy kupon?
2. Jakiego rodzaju dane właściciela przewidziano na blankiecie?
3. Dlaczego dokument był personalizowany?

E

Karta benzynowa - typ 1A

Karta z kuponami miesięcznymi; na dokumencie widoczna data wydania w 1984 r.

KARTA BENZYNOWA TYP-1A data wyd. 5 IV 1984r. pieczęć podpis A 1305113 KRA	XII-Z	XI-Z	X-Z	IX-Z	VIII-Z	VII-Z	VI-Z	V-Z	IV-Z	III-Z	II-Z	I-Z
	DODATEK	DODATEK	DODATEK	DODATEK	DODATEK	DODATEK	DODATEK	DODATEK	DODATEK	DODATEK	DODATEK	DODATEK
	CPN-1	CPN-1	CPN-1	CPN-1	CPN-1	CPN-1	CPN-1	CPN-1	CPN-1	CPN-1	CPN-1	CPN-1
	XII-Z	XI-Z	X-Z	IX-Z	VIII-Z	VII-Z	VI-Z	V-Z	IV-Z	III-Z	II-Z	I-Z
	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA
	C-1	C-1	C-1	C-1	C-1	C-1	C-1	C-1	C-1	C-1	C-1	C-1
	XII-Z	XI-Z	X-Z	IX-Z	VIII-Z	VII-Z	VI-Z	V-Z	IV-Z	III-Z	II-Z	I-Z
	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA
	B-1	B-1	B-1	B-1	B-1	B-1	B-1	B-1	B-1	B-1	B-1	B-1
	XII-Z	XI-Z	X-Z	IX-Z	VIII-Z	VII-Z	VI-Z	V-Z	IV-Z	III-Z	II-Z	I-Z
	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA	BENZYNA
	A-1	A-1	A-1	A-1	A-1	A-1	A-1	A-1	A-1	A-1	A-1	A-1

Pytania do źródła

1. Jak zorganizowano kupony w ciągu roku?
2. Jakie oznaczenia paliwa widzisz na karcie?
3. Co ten dokument mówi o użytkowaniu samochodu w warunkach reglamentacji?

F

Karta benzynowa typ - 4

Karta paliwowa z kuponami miesięcznymi; rok 1988

Pytania do źródła

1. Porównaj układ tej karty ze źródłem E.
2. Jakie miesiące są widoczne?
3. Co może oznaczać istnienie kilku typów kart benzynowych?
4. Jakie dodatkowe źródło byłoby potrzebne, aby poprawnie wyjaśnić różnice między typami kart?

Dla nauczyciela: Nie każ uczniom zgadywać zasad poszczególnych typów. Celem jest dostrzeżenie, że sam dokument nie wystarcza do pełnego wyjaśnienia systemu.

G

Kartki na mięso

Na kuponach widoczne oznaczenie 1989-8.

Rezerwa M-II	Mięso 600 g 1989-8	Mięso 500 g 1989-8	Mięso 500 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8
Wol., Ciel. z kością 700 g 1989-8	A 4809921			Mięso 300 g 1989-8
Wol., Ciel. z kością 300 g 1989-8	nazwisko i imię			Mięso 300 g 1989-8
	adres:			
Rezerwa 5 1989-8	Rezerwa 6 1989-8	Mięso 100 g 1989-8	Mięso 100 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8

Mięso 500 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8
M-I			Mięso 200 g 1989-8
Rezerwa 3 1989-8	Wol., Ciel. z kością 300 g 1989-8	Wol., Ciel. z kością 400 g 1989-8	Mięso 200 g 1989-8

Mięso 500 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8	Mięso 300 g 1989-8
„Up.”			Mięso 200 g 1989-8
Rezerwa 3 1989-8	Wol., Ciel. z kością 300 g 1989-8	Wol., Ciel. z kością 400 g 1989-8	Mięso 200 g 1989-8

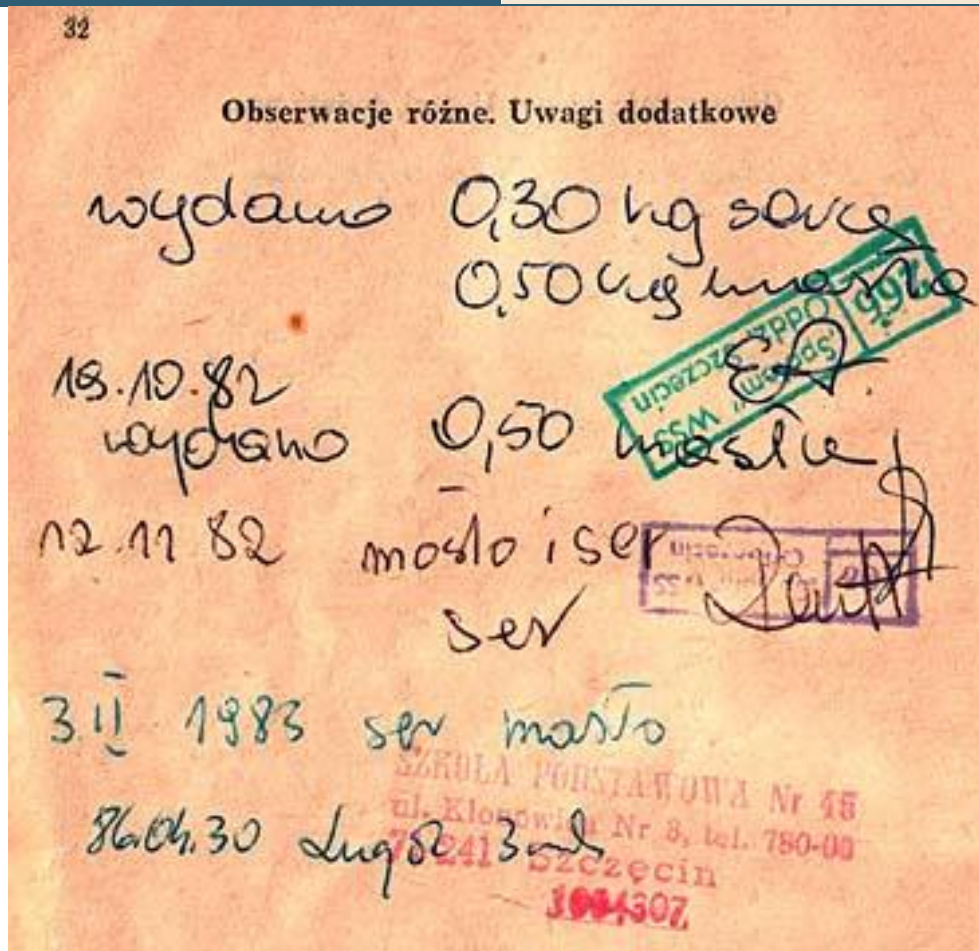
Pytania do źródła

1. Jakie rodzaje mięsa i gramatury są widoczne?
2. Czy wszystkie kupony mają tę samą wartość?
3. Co może oznaczać rubryka „rezerwa”?
4. Dlaczego data 1989 jest istotna dla opowieści o schyłku systemu kartkowego?

H

Wpis w książeczce zdrowia dziecka

Odręczne wpisy i pieczętki instytucji z lat 80.

Pytania do źródła

1. Które fragmenty zapisu potrafisz odczytać z pewnością?
2. Których słów lub dat nie jesteś pewien? Zaznacz je zamiast zgadywać.
3. Czym ten dokument różni się od drukowanych kartek A-G?
4. Jakiego kontekstu historycznego lub medycznego potrzebujesz, aby poprawnie zinterpretować wzmiankę dotyczącą płynu Lugola?

Dla nauczyciela: To ćwiczenie ma pokazać ograniczenia źródła. Nie oczekuj pełnego odczytu. Jeśli wprowadzasz kontekst Czarnobyla, rozdziel to, co widać na dokumencie, od wiedzy dostarczonej z zewnątrz.

Na zakończenie

Kartki są małymi dokumentami wielkiej historii: pokazują, jak decyzje gospodarcze i polityczne wchodziły w najbardziej zwyczajne czynności: zakupy, gotowanie, podróż samochodem czy opiekę nad dzieckiem.

Zestaw przygotowany do wydruku i swobodnej adaptacji do potrzeb grupy.